

Перспективи розвитку української чорно-рябої молочної породи

Анотація. Проаналізовано результати реалізації програми селекції української чорно-рябої молочної породи на 2003-2012 р.р. Встановлено, що неконтрольоване поглинання чорно-рябої худоби голштинами, хоча й підвищує надой, має серйозні недоліки, пов'язані з погіршенням якісних показників молока (% жиру і білка), значного зниження показників відтворення, зменшення тривалості довічного використання корів та підвищує витрати на ветеринарне обслуговування. Намічені шляхи та методи виправлення цих недоліків у програмі селекції породи до 2020 року.

Аннотация. Проанализировано выполнение программы селекции украинской чёрно-пёстрой молочной породы в 2003-2012 годах. Установлено, что неконтролируемое поглощение чёрно-пёстрого скота голштинами, хотя и повышает удои, коров, однако приводит к ухудшению качества молока (% жира и белка), снижению воспроизводительной способности продолжительности хозяйственного использования животных, увеличению расходов на их ветеринарное обслуживание. Намечены пути и методы исправления этих недостатков в программе селекции породы до 2020 года.

Abstract. The results of Ukrainian Black-and-White Dairy cattle selection program for 2003-2012 years are shown in this article. It was found that uncontrolled uptake of black and white cattle by Holstein led to logical increase of milk yield. But it resulted to milk quality deterioration (fat and protein %), reduce of reproductive ability, duration of animal herd use, increase of the veterinary care cost. The ways and methods of deficiencies correction are presented in breed selection program for next period by 2020 y.

М. ЄФІМЕНКО,

Б. ПОДОБА, доктори с.-г. наук

Р. БРАГУШКА, канд. с.-г. наук

Інститут розведення і генетики тварин НААН

Раніше [1] ми привертали увагу спеціалістів тваринництва на необхідність при створенні нових порід молочної і м'ясної худоби одержання у них оптимального синтезу продуктивного потенціалу поліпшуючих і високого рівня адаптації до місцевих господарських та природно-кліматичних умов аборигенних порід.

Розглянемо розв'язання цих проблем на прикладі реалізації програми виведення української чорно-рябої молочної породи.

Схема її створення передбачала одержання проміжного типу між поліпшуючою (голштинською) та вітчизняною голландизованою породами, що синтезує високий надій, технологічність голштинської, жирно-молочність та задовільні м'ясні якості вітчизняної худоби [2]. Як нове селекційне досягнення українська чорно-ряба молочна порода була затверджена наказом Міністерства сільського господарства і продовольства України від 26 квітня 1996 року №127.

У 24-х базових племінних господарствах налічувалось 40750 маточного поголів'я, в т.ч. 16305 корів. Молочну продуктивність корів, що відповідали вимогам цільових стандартів за I, II, III і вищу лактації, відображено у табл. 1. Із даних таблиці видно, що як за кількісними, так і якісними показниками нова порода та її внутрішньопородні формування значно перевершували вимоги «Положення про апробацію селекційних досягнень у тваринництві».

За даними багатьох дослідників бугайці не втратили задовільних м'ясних якостей, притаманних материнській голландизованій худобі.

У корів були форма вим'я і його технологічність, властиві молочному типу голштинської породи.

Тварини української чорно-рябої молочної породи мали задовільну відтворювальну здатність і при створенні належних умов годівлі та утримання лактували протягом 5-6 і більше лактацій на достатньо високому рівні продуктивності.

У 2003 році була розроблена програма селекції породи на 2003-2012 роки [3]. Вона передбачала удосконалення популяції у напрямі подальшого підвищення молочної продуктивності та консолідацію за основними селекційними ознаками.

До табл. 2 включені результати реалізації цієї програми. Як видно із даних таблиці, поголів'я активної

(племінної) частини української чорно-рябої молочної породи збільшилось на 38,439 тис. корів порівняно із 2003 роком, проте це на 29,196 тис. менше, ніж заплановано попередньою програмою.

Особливо недостатньо зросла чисельність тварин у племрепродукторах. Кількість тварин у племінних заводах збільшилась і становила на 14,032 тис. голів більше, ніж було заплановано.

Необхідно відзначити зростання середнього надою у племінних стадах. Планових показників 2012 року було досягнуто вже у 2008 році, а на 01.01.13 року перевищення їх дорівнювало 1309 та 1199 кг молока за першу і вищу лактацію.

Досить гострою є проблема підвищення частки спадковості за голштинською породою в стадах української чорно-рябої породи, що можна пояснити вищою племінною цінністю бугаїв-плідників за молочною продуктивністю. Якщо у 2003 році відсоток спадковості за голштинською породою був у межах 71-84%, то зараз – 90 і більше.

Але неконтрольована «голштинізація», окрім логічного підвищення надою, має серйозні недоліки, пов'язані з погіршенням якості молока (% жиру і білка), значним зниженням показників відтворення, зменшенням тривалості довічного використання корів та підвищенням витрат на ветеринарне обслуговування корів.

Таблиця 1

Основні параметри селекційних досягнень на момент їх апробації

Категорія селекційного досягнення	Поголів'я		Структура			Надій за 305 днів, кг		Вміст у молоці, %	
	бугаїв	корів	ліній	гілок у лініях	родин	першої лактації	повно-вікової лактації	жиру	білка
Українська чорно-ряба молочна порода	950	18800	6	15	55	5260	6403	3,86	3,2-3,3
Центрально-східний внутрішньопородний тип	813	14101	6	15	31	5558	6680	3,86	3,3
Західний внутрішньопородний тип	58	2424	4	8	24	4866	5847	3,81	3,2
Поліський внутрішньопородний тип	79	2175	5	10	30	4590	5490	3,90	-
Південний внутрішньопородний тип	279	6200	7	19	23	5251	6200	3,80	3,2
Сумський внутрішньопородний тип	76	2702	4	10	26	4612	5169	3,69	-

Таблиця 2.

Основні показники реалізації програми селекції української чорно-рябї молочної породи великої рогатої худоби за 2003-2012 рр. (за даними ДПР)

Рік	Поголів'я корів					Надій (за даними річного звіту)		
	ПЗ		ПР		всього	ПЗ	ПР	У середньому
	п	голів	п	голів				
2003	57	20395	181	45535	24930	4988	3820	4178
2008	108	44423	223	48440	92863	5237	4002	4594
2012	87	36332	110	27037	63369	6407	5079	5833
±2003 до 2012	30	15937	-71	-18498	38439	1419	1259	+1655
± до плану 2012 (за програмою на 2003-2012)	-	+14032	-	-43228	-29196	+1307	+1199	-

Так, за даними Р. В. Ставецької, І. А. Рудика [4], молочна продуктивність корів провідного племзаводу «Матюші», де розводять висококровних за голштином тварин, за першу лактацію становила 6775 кг молока із вмістом жиру в ньому 3,42%, білка – 3,03%, тривалість лактації – 370 днів, сервіс-період – 155 днів. Автори стверджують, що тривалість лактації корів, що мають у своєму генотипі 100% спадковості за голштинською породою, (довша на 93 дні за оптимальне значення), не компенсується високим надоєм і супроводжується істотними втратами молока і приплоду, що свідчить про неефективне використання корів.

Найбільш точно можна прослідкувати зміну продуктивності із підвищенням кровності за голштином на прикладі племзаводу «Чайка» (відділок «Лісове»), де облік проводиться під контролем спеціалістів господарства та наукових співробітників Інституту розведення і генетики тварин НААН протягом 30 років (табл. 3). У 1990 році в стаді були корови комбінованого голландського типу із досить високим надоєм і вмістом жиру та білка в молоці, у 2003 році стадо в основному складалося із тварин 5/8 –3/4 за голштинською породою.

Спостерігаємо загальну тенденцію: вміст жиру і

Результати використання голштинів у племзаводі «Чайка» з 1990 р. по 2010 р.

Рік	Число корів	Удій по стаду, кг	% жиру	% білка	Вихід жиру, кг	Вихід білка, кг
1990	200	7400	4,20	3,30	311,0	244,2
2003	201	7901	3,70	-	292,6	-
2010	192	7195	3,66	2,96	263,5	213,1
2010 р. ± до 1990 р.	- 8	- 205	- 0,54	- 0,34	- 47,5	- 31,1

Таблиця 4
Цільові параметри ознак екстер'єру для тварин бажаного типу української чорно-рябої молочної породи

Ознака, см	Первістки	Повновікові корови
Висота в холці	135	140
Висота в крижах	143	147
Коса довжина тулуба	160	165
Глибина грудей	75	82
Ширина: грудей за лопатками	48	55
у маклоках	55	60
у сідничних горбах	38	40
Обхват: грудей за лопатками	195	205
п'ястка	19	21
Довжина вимені	42	50
Ширина вимені	33	37
Довжина дійок	5	6

білка знижується із подальшим поглинанням (2010 рік), зменшується надій. Тобто подальше підвищення кровності за голштином не дає позитивного результату. Значно погіршується плодючість корів (вихід телят) та скорочується тривалість їх господарського використання (до 1,8 – 2 лактацій).

Така ж тенденція відзначена у дослідженнях В. П. Даниленко, І. А. Рудика в агрофірмі «Агросвіт» [5].

Аналізуючи сучасний стан української чорно-рябої молочної породи, констатуємо, що поголів'я корів у загальній структурі порід займає понад 43%, в т. ч. у племінних господарствах близько 70 тисяч (53,7%). За поголів'ям корів вона лідирує серед усіх інших. Проте, поголів'я корів нестабільне і постійно зменшується.

За даними бонітування 2011 року поголів'я потенційних матерів бугаїв (надій 8001-11000 тис. кг) налічувало 6100 корів, тобто достатньо для добору від них ремонтних бугайців для випробування за потомством (див. розрахунки у «Програмі селекції української чорно-рябої молочної породи великої рогатої худоби на 2013-2020 роки», Київ, 2014).

У каталог допущених до використання для відтворення у 2013 році включено 79 бугаїв цієї породи. Запас сперми від них був 1106,9 тис. спермодоз, що достатньо для розвитку активної частини породи.

Отже, найактуальнішою проблемою подальшого розвитку та удосконалення української чорно-рябої молочної породи

**Корова Зухра 100091075 – тварина бажаного типу
2 – 305-7421-3,71-257,8-215,4**

є відновлення вітчизняної системи селекції та випробування за потомством бугаїв-плідників [6] та ін. автори.

Методичні підходи та методи випробування бугаїв-плідників викладені у відповідних інструкціях та рекомендаціях.

Основні методичні моменти селекції бугаїв-плідників передбачають накопичення зоотехнічної інформації, яка всебічно характеризує особливості їх дочок за комплексом селекційних ознак.

Одночасно в процес оцінювання плідників і добору бажаних генотипів доцільно залучати елементи геномної селекції на основі визначення генетичних маркерів, які базуються на поліморфних системах ДНК.

У системі геномної селекції української чорно-рябої молочної породи бажано врахувати досвід використання імуногенетичних маркерів (груп крові) під час її створення і подальшого вдосконалення [7].

Крім експертизи достовірності походження, яка залишається обов'язковим елементом селекційної роботи, на популяційному рівні зберігається роль генетичних маркерів для оцінювання генетичної ситуації і аналізу генетичних процесів, а одержана в результаті таких досліджень інформація поглиблює уявлення селекціонера про особливості підконтрольного поголів'я тварин.

А на індивідуальному рівні маркування спадкової інформації аляями поліморфних систем у першу чергу забезпечить поглиблений аналіз родоводів плідників, і в наступних етапах їх селекції сприятиме визначенню і відтворенню тварин бажаного типу відповідно до мети селекції породи.

Метою селекції української чорно-рябої молочної породи є підвищення надою корів до 7-8 тис. кг за лактацію при одночасному підтриманні якості молока: вміст жиру на рівні 3,7-3,9%, білка 3,3-3,5, подальша консолідація цих ознак, створення тварин із живою масою корів 600-700 кг, молочного міцного типу,

терміном господарського використання 5-7 лактацій (табл. 4, фото тварини бажаного типу).

Виходячи із сучасного стану племінної бази породи, генеалогічної структури, рівня молочної продуктивності та досвіду окремих науковців із впровадження систем селекції молочних порід до кінця планованого періоду (2020 р.), можна наблизитись до бажаних параметрів даної програми. Для цього протягом періоду реалізації програми необхідно розширити племінну базу породи, що забезпечить достовірну оцінку бугаїв-плідників за продуктивністю їх дочок офіційним контролем у племінних заводах і племрепродукторах.

Література

1. **Ефименко М. Я., Подоба Б. Е., Стоянов Р. А.** Проблемы пороодообразовательного процесса в животноводстве // *Вісник аграрної науки.* – 1999. - №5. – С. 26-29.
2. **Ефименко М. Я.** Методические рекомендации по созданию нового внутривидового типа черно-пестрого скота с использованием голштино-фризских быков // *Методические рекомендации по селекции и воспроизводству крупного рогатого скота / М-во с.-х. УССР. Укр. НИИ развед. и искус. осем. крупн. рогат. скота; отв. зв. вып. В. Е. Недава.* – К., 1980. – С. 36-40.
3. *Програма селекції української чорно-рябої молочної породи великої рогатої худоби на 2003-2012 роки.* – К.: Вища шк., 2003. – 82 с.
4. **Ставецька Р. В., Рудик І. А.** Використання фактора «Кількість дійних днів» для оцінки продуктивних і відтворних показників молочних корів // *Розведення і генетика тварин: Міжвід. темат. наук. зб. / Укр. Акад. аграр. наук, Ін-т розвед. і генет. тварин.* – 2012. – Вип. 46. – С. 53-56.
5. **Даниленко В. П., Рудик І. А.** До питання ефективності використання молочних порід у господарстві // *Розведення і генетика тварин: Міжвід. темат. наук. зб. / Укр. Акад. аграр. наук, Ін-т розвед. і генет. тварин.* – 2012. – Вип. 46. – С. 63-66.
6. **Башенко М. І., Полупан Ю. П., Рубан С. Ю., Базишина І. В.** Стан і перспективи порідного удосконалення молочного скотарства і відновлення системи селекції бугаїв: *Міжвід. темат. наук. зб. / Укр. Акад. аграр. наук, Ін-т розвед. і генет. тварин.* – 2012. – Вип. 46. – С. 79-83.
7. **Ефименко М. Я., Подоба Б. Е., Бирюкова О. Д.** Роль генетических маркеров в системе геномной селекции // *Достижения в генетике, селекции и воспроизводстве сельскохозяйственных животных / Материалы международной конференции ч. II* – С. П. – ВНИИГРЖ, 2009. – С. 78-82.